

- оцінюючи ефективність системи обліку і внутрішнього контролю підприємства, аудитор вже попередньо оцінює ризик невідповідності внутрішнього контролю;
- чим більша ефективність системи внутрішнього контролю, тим більша ефективність облікової системи і навпаки;
- межа ефективності внутрішнього контролю $S_{00}S_{44}$ ($C_0B_0; C_4B_4$) показує зміну аудиторського ризику при зміні ефективності облікової системи і системи внутрішнього контролю.

1. Адамс Р. *Основы аудита*. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1995. – 398 с. 2. Аренс Э.А., Лоббек Дж.К. *Аудит: Пер. с англ. / Гл. ред. сер. Я.В. Соколов*. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с. 3. *Національні нормативи аудиту. Кодекс професійної етики аудиторів України*. – К.: Основа, 1999. – 274 с. 4. Робертсон Дж.К. *Аудит*. – М.: КРМГ и Контакт, 1993. – 496 с. 5. Рудницький В.С. *Методологія і організація аудиту*. – Тернопіль: Економічна думка, 1998. – 192 с.

УДК 330.322

Т.Т. Гринів

Національний університет „Львівська політехніка”

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ ТА СИСТЕМА ЇХНЬОГО ЗАХИСТУ

© Гринів Т.Т., 2004

Проаналізовано основні проблеми залучення іноземних інвесторів на вітчизняний ринок. Описано систему захисту іноземних інвестицій. Виявлено відмінності між страхуванням та гарантуванням іноземних інвестицій.

The main problems of prosecution of foreign investors in Ukraine are analyzed in this article. The system of protection of foreign investment is described. We showed the differences in insurance and guarantee of foreign investment.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні розвиток української економіки характеризується зниженням інвестиційної активності, старінням основних фондів, відпливу капіталів за кордон та в тіньову економіку. Основними причинами виникнення такої ситуації є відсутність цілісної економічної стратегії, невиконання поставлених завдань, ігнорування необхідності в інституціональних перетвореннях, в результаті чого Україна не може залучати іноземний капітал в необхідних обсягах.

Обмеженість власних економічних ресурсів змушує державу шукати додаткові джерела фінансування, одним із яких є прямі іноземні інвестиції (ПІІ), які дають змогу створювати нові підприємства, впроваджувати нові технології, збільшувати кількість робочих місць, стимулювати розвиток малого бізнесу тощо. Але значна кількість проблем та низький розвиток системи захисту іноземних інвестицій перешкоджають залученню капіталовкладень в нашу державу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Велика кількість вітчизняних та зарубіжних науковців розглядають проблеми залучення іноземних інвестицій на український ринок, серед яких А.А. Пересада [9], О.В. Гаврилук [2], В.П. Орешин [3] та інші. Кожен з них виявляє проблеми, класифікує, аналізує їх і пропонує шляхи щодо їх усунення, але чомусь жоден з них не приділяє достатньої уваги забезпеченню захисту іноземних інвестицій.

Цілі статті. З огляду на вищесказане завданнями нашого дослідження є – проаналізувати основні перешкоди в залученні іноземних інвестицій в Україну, описати систему державного захисту іноземних інвестицій, розмежувати поняття „страхування” та „гарантування” в цій системі та зробити відповідні висновки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах глобалізації економіки великого значення набуває залучення іноземних інвестицій на міжнародних фінансових ринках, які є конкурентними для позичальників. Така необхідність виникає через обмеженість внутрішніх інвестиційних ресурсів. Основними шляхами залучення іноземних інвестицій в економіку України є:

- 1) отримання міжнародних кредитів, позик, грантів;
- 2) міжнародна кооперація виробництва, тобто передача іноземних технологій та створення спільних підприємств;
- 3) отримання іноземного обладнання на основі лізингу;
- 4) залучення іноземного капіталу шляхом продажу іноземним інвесторам цінних паперів підприємств тощо [3, с.80].

Найбільшу частку серед іноземних інвестицій становлять прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Залучення ПІІ відкриває доступ українських підприємств до сучасної техніки і технологій, нових систем організації праці і заробітної плати, нових досягнень маркетингу і менеджменту. ПІІ забезпечують постійне надходження технічних новинок, на відміну від разових надходжень при оренді чи купівлі ліцензій. Створення підприємств з іноземним капіталом забезпечує зменшення росту заборгованості України перед закордонними державами, тому що в такому випадку береться менше кредитів і позик. При створенні спільних підприємств об'єднуються інтереси українського і закордонного партнерів, а це допомагає набагато швидше вийти на розвинуті економічні ринки і зайняти на них досить стабільні позиції. Але існують і негативні сторони створення спільних підприємств: вітчизняні підприємці якоюсь мірою втрачають контроль над своїми підприємствами; банкрутство слабких у технічному відношенні підприємств, що випускають застарілу продукцію, може призвести до підвищення рівня безробіття; частина прибутку підприємств буде вивозитись за кордон; досить часто іноземні інвестиції непропорційно розподілені щодо галузей промисловості і регіонів.

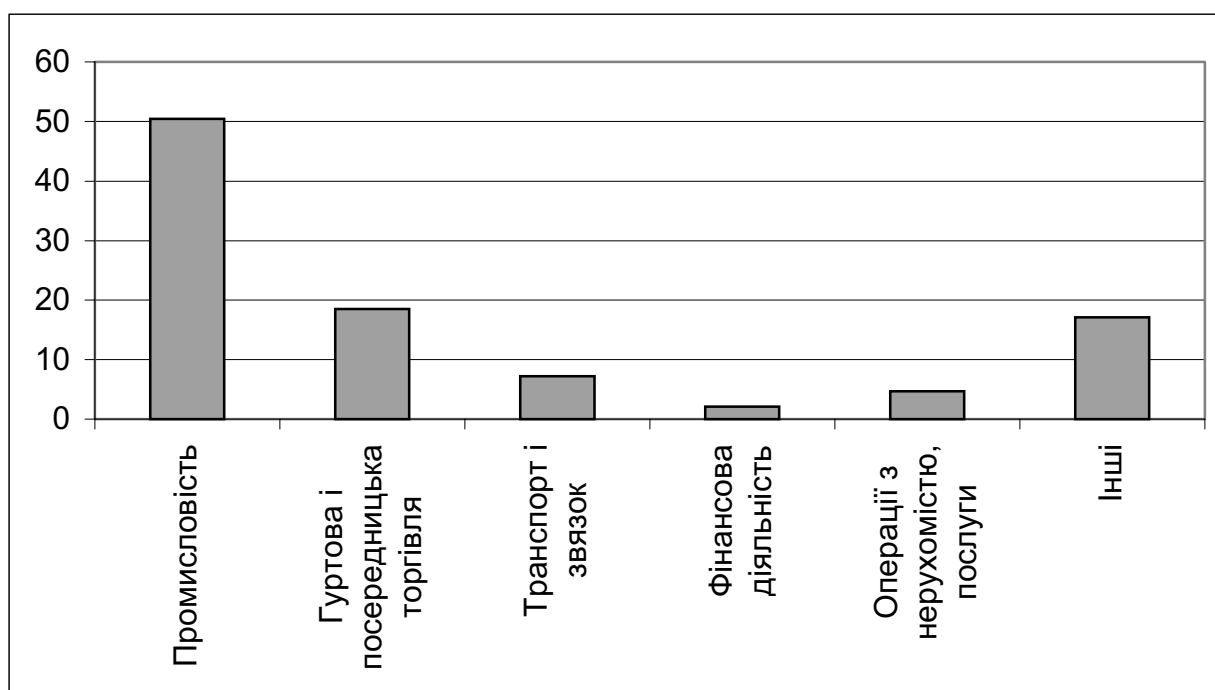

Рис. 1. Галузева структура ПІІ в Україну за 2002р., %

Аналіз основних показників, які характеризують залучення іноземних інвестицій в економіку України, свідчить про те, що цей процес набуває стійкого характеру. Розглянемо галузеву структуру ПІІ за 2002р., подану на рис. 1 [10, с. 291]. Як бачимо, основна частка інвестицій спрямовувалась у промисловість, зокрема, у харчову промисловість і переробку сільськогосподарських продуктів (46,4%), у машинобудування (8,8%), у металургію і обробку металів (5,2%) та у хімічну та нафтохімічну промисловість (4,1%). За даними Держкомстату, приріст ПІІ в Україну за 9 місяців 2003р. становив 741,6 млн. дол. США, а це на 63,3% більше, ніж за аналогічний період минулого року. Найпривабливішими для іноземних інвесторів є сфери харчової промисловості та переробки сільськогосподарської продукції – 946.7 млн. дол. США, а також гуртової торгівлі і посередництва – 913,2 млн. дол. США [8, с. 28].

За даними Міністерства економіки і з питань європейської інтеграції України чистий приріст іноземних інвестицій у 2002р. суттєво збільшився порівняно з минулими роками (рис.2) [7, с. 14].

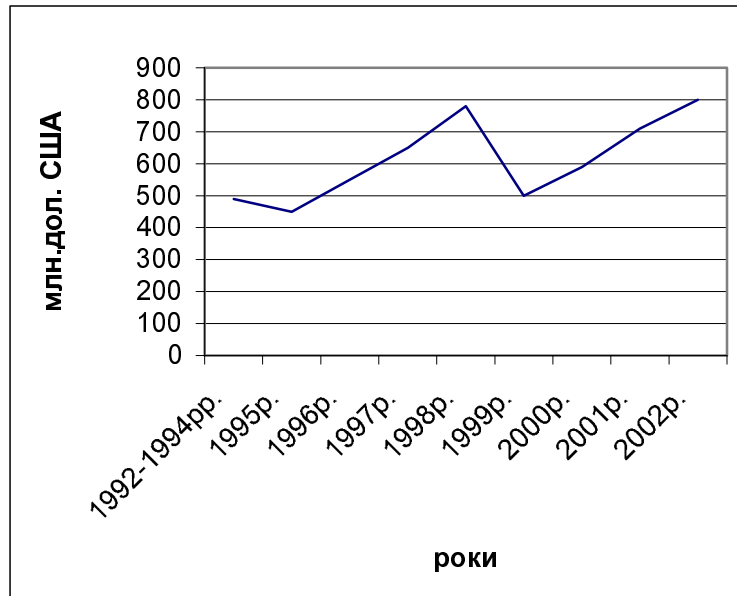

Рис. 2. Чистий приріст іноземних інвестицій в Україну

Як видно з рис. 2, в Україні не спостерігається чіткого поступового зростання обсягів іноземних інвестицій, воно іде стрибками. Спробуємо пояснити, чим це зумовлено.

Влітку 2003 р. в Києві відбулась всеукраїнська нарада з питань покращання інвестиційного клімату в Україні. У результаті цієї наради було з'ясовано, що майже половина інвесторів, що працює в Україні, не задоволені інвестиційним кліматом нашої держави, а 80% керівників іноземних компаній скаржаться на недосконалість українського законодавства [7, с. 14]. Втратилась довіра інвестора до української судової системи, виникають проблеми з податковими органами, іноземців вражає корумпованість місцевої влади та необґрунтовані стягнення, наявність великої кількості незрозумілих податкових пільг для українських підприємств в деяких галузях економіки.

Інвестиційна діяльність в Україні регулюється великою кількістю законів та інших нормативних актів, серед яких: Закони України „Про інвестиційну діяльність”, „Про режим іноземного інвестування”, „Про іноземні інвестиції”, Указ Президента України „Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 3.02.2000 р. „Про вдосконалення державного регулювання діяльності підприємств з іноземними інвестиціями в Україні” від 15.02.2000 № 240/2000 тощо. Слід нагадати, що саме стабільність чинного законодавства сприятиме забезпеченню ефективної інвестиційної діяльності. Відносно іноземного інвестора правове регулювання в Україні такої стабільності не має. Прийнятий у 1992 р. Закон України “Про іноземні інвестиції” мав би бути гарантією стабільності, але це не так, тому що деякі укази інколи заперечували Закон і дестабілізували ситуацію: заходи в інвестиційній, податковій і митній галузях порушували ряд норм Закону і підривали довіру інвесторів, збільшували інвестиційний ризик,

зменшували очікуваний прибуток. Так, згідно із ЗУ “Про іноземні інвестиції” [5], “валютна виручка підприємств з іноземними інвестиціями від експорту власних продукції, робіт і послуг залишається повністю в їх розпорядженні” (ст. 29), “готова продукція, сировина, напівфабрикати, комплектуючі вироби, запасні частини, які ввозяться в Україну для власних потреб підприємств з іноземними інвестиціями, звільняються від мита та податку на імпорт” (ст. 28). На практиці ці статті не виконувались. На кінець 1996р. діяльність іноземних інвесторів регулювалась понад 100 нормативно-законодавчими актами, з яких більше третини суперечать один одному. Майже кожен закон містить у собі велику кількість підзаконних актів, змін і доповнень, в яких іноземному інвестору розібратися важко. За період із серпня по грудень 1997 р. Верховною Радою України було внесено 242 зміни в податкове законодавство [2, с. 140]. Інколи місцева влада дає згоду на використання землі, а через деякий час змінюється влада і анулюється ця згода. Тут має місце протизаконна діяльність.

Режим оподаткування в Україні сприймається іноземними інвесторами як несприятливий, а ставки оподаткування – як надзвичайно високі за міжнародними стандартами. Це ж стосується і імпортно-експортного митного режиму. Через існуючу податкову систему більше 55% підприємств належить до тіньової економіки (для порівняння, в Італії – 31%, у Польщі – 16%) [2, с.129]. У тіньовому секторі знаходиться близько 60% ВВП. За даними Всесвітнього банку, середня українська компанія приховує близько третини свого доходу. Механізм участі інвесторів, в тому числі і іноземних, у приватизації державної власності не вироблений. Чинним законодавством України передбачено участь іноземного інвестора у приватизації майна державних і комунальних підприємств, об’єктів незавершеного капітального будівництва, купівля акцій і цінних паперів, але іноземним інвесторам дозволено в більшості випадків приватизувати лише збиткові підприємства або “заморожені” об’єкти незавершеного будівництва. Нерухомість, яка приймається в заставу іноземними банками, на Україні має занижену вартість, а земля, можна сказати, взагалі не є товаром.

За надійністю інвестування Україна займає 143 місце серед 170 країн світу. Тому основним завданням нашої держави є створення сприятливого інвестиційного клімату для вітчизняних та іноземних інвесторів, а це неможливо без державного втручання. Беручи до уваги ситуацію, що склалась, треба зазначити, що приватний іноземний капітал не буде вкладатися в країну з низькою внутрішньою інвестиційною активністю. Іноземних інвесторів не цікавлять регіони з нерозвинутою транспортною інфраструктурою, дефіцитом електроенергії і тепла. Тому активізація інвестиційної активності держави неможлива без створення нового механізму організації бюджетного фінансування капітальних вкладень, який би забезпечував високу ефективність вкладених коштів і контроль за їх використанням.

Низький рівень державного управління призводить до втручання у процес інвестування державних службовців з метою задоволення власних потреб, внаслідок чого зростає обсяг тіньового капіталу, який зменшує внутрішні інвестиційні можливості країни; великі суми вітчизняного капіталу перебувають за кордоном – постає завдання повернути їх у вигляді інвестицій. В Україні відсутня програма державного стимулювання іноземного інвестора через механізм участі у процесі приватизації.

Крім цього, можна згадати ще такі перешкоди для залучення іноземних інвестицій:

- 1) недосконалість механізму правової відповідальності, при якому порушуються умови виконання умов контрактів, хоча Національне агентство України з реконструкції та розвитку готує проекти нормативних актів щодо покращення інвестиційного клімату в Україні [11, с.4];
- 2) складний процес ліцензування деяких видів діяльності;
- 3) необґрунтовані зміни ставок ввізного мита та податків;
- 4) недовіра до українських судів. Іноземні інвестори просять владу створити для них систему досудового вирішення конфліктів. Найближчим часом в Україні планується створити Державне агентство із залучення іноземних інвестицій (за заявою Президента України [7, с.15]), яке повинно стати гарантом для великих інвестиційних проектів, а також сприяти залученню інвестицій в сільське господарство. При Президенті України вже існує Консультаційна рада з питань залучення

іноземних інвестицій, а також Палата незалежних експертів при Президентіві України з питань інвестицій, яка займається досудовим врегулюванням спорів;

5) відсутність сучасного механізму надання пільг іноземним інвесторам;

6) невирішеність питання щодо купівлі іноземними інвесторами земельних ділянок, де розміщені об'єкти господарювання, в які вкладаються кошти тощо.

Беручи до уваги всі проблеми і перешкоди, слід зазначити, що іноземні інвестори при виборі об'єкта, вкладення коштів керуються двома основними умовами: отриманням прибутку та захищеністю вкладень. В Україні жодна з цих умов не виконується повністю. Інвестор, вкладаючи свій капітал, розраховує на майбутній прибуток, при цьому він повинен бути впевнений в надійності запланованих операцій. Для цього Україна повинна створити стабільний для ділової активності і зрозумілий для вкладника інвестиційний режим, хоч і недосконалий, але не такий, який постійно змінюється.

Вкладаючи інвестиції в економіку країни, інвестор завжди ризикує. Він може втратити свої капіталовкладення, постраждати внаслідок змін в податковій або валютній системі, зазнати втрат при здійсненні підприємницької діяльності за кордоном через невиконання зобов'язань стороною, з якою він укладає договір. Одне із головних питань, яке цікавить іноземного інвестора при розгляді пропозицій вкладення своїх коштів в той чи інший об'єкт, що знаходиться в зоні нестабільної економічної ситуації – це наявність надійного захисту інвестування. Система захисту іноземного інвестування передбачає такі форми:

1) страхування іноземних інвестицій;

2) забезпечення гарантій іноземних інвестицій;

3) застава.

Розглянемо детальніше страхування і гарантування іноземних інвестицій та розмежуємо ці дві галузі.

У багатьох літературних джерелах можна зустріти такі вирази: „страхування – це гарантія успіху” або „страхування – це система гарантій від певних втрат” тощо. На нашу думку, такі вирази не є точними. Страхування і гарантування – це дві відмінні категорії, які існують паралельно і лише в деяких випадках переплітаються. Спробуємо це пояснити.

„Страхування – це цивільно-правові відносини щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових премій)” [6, ст. 1]. Російський вчений К.Г. Воблий визначає страхування як вид господарської діяльності, основним завданням якого є покривати майбутні втрати, які викликані настанням страхового випадку. В такому випадку враховуються виключно інтереси страхувальників. Багато українських дослідників, таких як О. Заруба, С. Осадець та закордонних (В. Родіонова, В. Шеремет, В. Павлюченко, В. Шапіро) тісно пов'язують страхування з фінансами, при цьому до уваги більше беруться інтереси страховиків. Наприклад, населення багатьох країн заощаджує свої кошти через страхові компанії, укладаючи з ними різноманітні договори страхування. Завдяки страхуванню залучаються значні кошти, які використовуються як джерела кредитних ресурсів до настання страхових випадків. Найбільш повно, на нашу думку, враховуються інтереси страховика і страхувальника у [4, с.56]: страхування – це система заходів щодо створення грошових фондів, призначених для відшкодування втрат суб'єктам господарювання від непередбачуваних обставин та надання допомоги громадянам у разі настання страхових випадків у їхньому житті, тобто в цьому випадку страхування є і засобом залучення грошових коштів, і способом відшкодування збитків. Оскільки ми досліджуємо сферу іноземного інвестування, то сформулюємо таке визначення: страхування іноземних інвестицій – це правові відносини між страховими організаціями (юридичними особами), з одного боку, та фізичними чи юридичними особами (іноземними інвесторами), з іншого щодо захисту іноземних інвестицій внаслідок настання страхових випадків за рахунок страхових фондів, що формуються за рахунок сплачених страхових внесків іноземних інвесторів. Страхування іноземних інвестицій є добровільною формою страхування. В Україні страхування інвестицій регулюється Законом України „Про страхування” [6].

Тепер розглянемо, що являє собою гарантування іноземних інвестицій. „Гарантія – це документально оформлене поручительство однієї особи, яка називається гарантом, за виконання зобов’язань іншої особи перед своїм контрагентом. Гарантом може виступати державний орган (державна гарантія), комерційний банк, велике підприємство тощо. У випадку невиконання зобов’язань особою, якій надана гарантія, гарант зобов’язаний виконати ці зобов’язання” [12, с. 119]. Тобто, гарантія – це відповідальність за виконання взятих на себе зобов’язань. Державні гарантії захисту іноземних інвестицій визначені в Законі України „Про іноземні інвестиції” [5].

Деякі українські науковці (О.І. Барановський [1, с.66] та ін.) вважають страхування одним із видів гарантування, з чим не можемо погодитись. Страхування і гарантування іноземних інвестицій – це дві різні форми системи захисту інвестицій, які існують окремо одна від однієї. Аналізуючи думки вітчизняних та зарубіжних вчених щодо форм захисту інвестицій, можна визначити деякі відмінності між страхуванням та гарантуванням іноземних інвестицій (таблиця).

Відмінності між страхуванням та гарантуванням іноземних інвестицій

Страхування іноземного інвестування	Гарантування іноземного інвестування
1. Здійснюється державними чи приватними страховими організаціями, які отримують прибуток від своєї діяльності	1. Контролюється відповідними державними службами (агентством та консультативною радою з питань залучення іноземних інвестицій), які фінансуються державою
2. Вимагає грошового забезпечення (створення страхового фонду за рахунок страхових внесків)	2. Не вимагає грошового забезпечення.
3. Умови страхування визначаються в договорах страхування	3. Умови гарантування забезпечуються законодавством України
4. Стосується тільки втрат і передбачає лише грошове відшкодування за них.	4. Полегшує переказ доходів, прибутків, забезпечує повернення інвестицій тощо, в деяких випадках включає компенсацію і відшкодування збитків

У багатьох країнах світу страхування та гарантування розглядаються як могутній фактор стабілізації економіки, можливості здійснення інвестиційної діяльності як найбільш престижні сфери діяльності, в яких, наприклад, в країнах ЄС число зайнятих перевищує 1 млн. осіб і щорічно ця цифра збільшується в середньому на 2 %.

Для попередження комерційних ризиків у сфері інвестиційних відносин використовується така форма захисту, як застава. Заставою, на нашу думку, є спосіб забезпечення зобов’язань, при якому кредитор (банк, інвестор) у випадку невиконання боржником (державою чи підприємцями) своїх зобов’язань отримує у власність заставлене майно. Внаслідок прийняття Закону України „Про заставу” від 02.10.1992р., іноземні інвестори законним шляхом можуть вимагати від вітчизняних підприємців виконання своїх обов’язків під загрозою вилучення заставленого майна. Судова практика в таких справах на Україні ще добре не розвинена, але саме існування правового регулювання в цій сфері викликає позитивні емоції в іноземних інвесторів.

Система захисту іноземних інвестицій в Україні ще не набула високого рівня розвитку, хоча зростає імідж страхування та попит на страхові послуги. А це, в свою чергу, висуває нові вимоги до інформаційного рівня населення, до професійного рівня фахівців, що працюють у цій сфері. Ринково розвинені країни практикують об’єднання зусиль у інвестиційному страхуванні. Такі спроби робить і наша держава: Україна і Світовий банк підписали угоду про зустрічні гарантії за проектом створення фонду підтримки серед експортних гарантій у сільськогосподарському секторі [1, с.68], підписані також угоди про захист інвестицій між США та Україною та Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом, де передбачається національний режим для створення компаній, який надає американським та європейським підприємствам рівні з українськими підприємцями права.

Висновки. Сьогодні в Україні існує велика кількість перешкод для залучення іноземних інвестицій, серед яких: нестабільна правова система, корупція, мінливість економічного та

політичного середовища, завищені ставки податків, труднощі у спілкуванні з урядом та приватизаційними органами, проблеми виходу на зовнішні ринки тощо. Враховуючи зацікавленість України в залученні іноземних інвестицій, для стабілізації і подальшого розвитку економіки країни важливим є питання захисту капіталовкладень для успішної реалізації інвестиційних проектів. Розвиток ринкових відносин та поява нових форм підприємництва в умовах підвищеного ризику визначають зростання привабливості страхування, гарантування та застави, які можуть забезпечити захист майнових інтересів суб'єктів господарювання у відносинах інвестування грошових чи інших ресурсів у певний вид виробництва, робіт чи послуг з метою одержання доходу у майбутньому. Проблема співвідношення ризику та прибутку найбільше хвилює іноземного інвестора. Саме за допомогою надання гарантій та страхового захисту забезпечується реалізація інвестиційного проекту в повному обсязі на всіх стадіях його впровадження. Варто тільки виникнути одному серйозному випадку, в результаті якого інвестори можуть втратити значні суми коштів, вкладені в українську економіку, і проблема подальших іноземних інвестицій стане фатальною.

Беручи все це до уваги, не потрібно забувати, що іноземні інвестиції надійдуть в Україну тільки після збільшення внутрішніх. Найбільші проблеми української економіки виникають на макrorівні, і їх потрібно розв'язувати з врахуванням інтересів як внутрішніх, так і іноземних інвесторів. Не можна залучити інвесторів без вирішення найголовніших економічних проблем.

1. Барановський О.І. *Інвестиційна безпека / Фінанси України*. – 1998. – №9. – С.60–69.
2. Гаврилюк О.В. *Іноземні інвестиції: Моногр.* – К.; 1998. – 202с.
3. Государственное регулирование инвестиций / Под ред. В.П. Орешина. – М.: Наука, 2000. – 150с.
4. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Перетянюк А.І. *Страхування: Термін. словник* – Львів: Вид-во ДУ „Львівська політехніка”, 1998. – 77с.
5. Закон України „Про іноземні інвестиції” від 13.03.1992р. № 2198а – XII
6. Закон України „Про страхування” від 07.03.1996р. № 85/96 – ВР.
7. Ильичев Р. В наличии даже горячая и холодная вода / *Бизнес*. – 2003. – № 24 – С. 14–15.
8. Калугин В. *Иностранцы верят в Украину?* / *Бизнес* – 2003. – № 47. – С.28–29.
9. Пересада А.А. *Управління інвестиційним процесом*. – К.: Лібра, 2002. – 472с.
10. *Статистичний щорічник України за 2002р.* / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Вид-во „Консультант”, 2003.
11. Шпек Р.В. *Інвестиційна привабливість України / WELCOME* – 1998. – С.4–8.
12. *Экономическая энциклопедия / Науч.-ред. совет изд-ва «Экономика», Ин-т экономики РАН, / Гл. ред. Л.И. Абалкин* – М.: ОАО «Изд-во «Экономика», 1989. – 1055с.

УДК:330.322.1

В.Є. Крупін, Д.А. Шмигаль

Національний університет “Львівська політехніка”

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

© Крупін В.Є., Шмигаль Д.А., 2004

Проаналізовано динаміку надходжень іноземних інвестицій в Україну протягом останніх років. Розглянуто недоліки сучасної системи регулювання іноземних інвестицій та основні механізми стимулювання їх залучення.

The following article analyses dynamics of foreign investments flows into Ukraine during few past years. It reviews demerits of the existing foreign investments' regulation system and main mechanisms of their stimulation.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Інвестиції є одним з основних джерел фінансування соціально-економічного розвитку